Pobrane z czasopisma Annales H - Oeconomia **http://oeconomia.annales.umcs.pl**
Data: 29/11/2026 11:47:41

A N N A L E S
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA
VOL. XLVII, 1 SECTIO H 2013

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Katedra Marketingu

GENOWEFA SOBCZYK

Wpływ dekoniunktury gospodarczej na konsumpcję gospodarstw domowych w regionie lubelskim (w świetle badań ankietowych)

Impact of economic downturn on consumption of households in the Lublin region – based on a survey

Słowa kluczowe: konsumpcja, kryzys, badania gospodarstw domowych, zmiany zachowań konsumpcyjnych

Key words: consumption, crisis, household survey, changes in consumer behavior

Wstęp

Konsumpcja rozumiana jako akt bądź proces zaspokajania potrzeb ludzkich przy wykorzystaniu dóbr i usług jest kształtowana przez stan gospodarki wyrażony poziomem i dynamiką wzrostu produktu krajowego brutto. Z drugiej jednakże strony konsumpcja stanowi współcześnie nie tylko efekt, ale najważniejszy stymulator rozwoju gospodarczego[1]. O znaczącej roli konsumpcji w kształtowaniu wzrostu gospodarczego świadczy coraz częstsze posługiwanie się w diagnozach gospodarki wskaźnikami koniunktury konsumenckiej[2]. W literaturze przytacza się prostą

[1] *Konsument i konsumpcja we współczesnej gospodarce*, red. M. Janoś-Kresło, B. Mróz, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2006, s. 61 i 63.

[2] Wskaźniki koniunktury konsumenckiej oblicza się na podstawie wyników badania gospodarstw domowych prowadzonego metodą testu koniunktury, który zawiera zestaw pytań skierowanych bezpośrednio do konsumentów, a dotyczących oceny kształtowania się podstawowych wielkości makroekonomicznych oraz sytuacji finansowej konsumentów, C. Bywalec, *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*, Wydawnictwo

Pobrane z czasopisma Annales H - Oeconomia **http://oeconomia.annales.umcs.pl**
Data: 29/11/2026 11:47:41

zależność między kryzysem gospodarczym a konsumpcją; oto kryzys wpływa na pogorszenie się sytuacji na rynku pracy i dochodowej ludności, w efekcie czego obniżeniu ulega poziom konsumpcji oraz następuje zmiana struktury spożycia gospodarstw domowych. Powstaje w związku z tym pytanie o to, czy obserwowany od 2008 r. globalny kryzys ekonomiczny powoduje niekorzystne zjawiska w konsumpcji polskich gospodarstw domowych, czy odczuwają one osłabienie koniunktury i jak zmieniają swoje zachowania w zakresie konsumpcji. W artykule niniejszym podjęto próbę udzielenia odpowiedzi na to pytanie.

Na wstępie można zauważyć, że analiza podstawowych wielkości charakteryzujących sytuację gospodarczą Polski od trzeciego kwartału 2008 r. wskazuje na określony stopień dekoniunktury, co przejawia się niższą dynamiką wzrostu PKB, popytu krajowego ogółem i spożycia indywidualnego niektórych dóbr i usług. Dynamika spożycia indywidualnego w okresie 2007–2011 wykazywała lekki trend spadkowy (obniżyła się ze 105,6% w I kw. 2007 r. do 102,2% w IV kw. 2011 r.), z głębszym załamaniem w 2009 r.[3] Sprzedaż detaliczna towarów w cenach stałych wykazywała na początku kryzysu tendencję spadkową, później zaś jej poziom ustabilizował się i w kolejnych latach pozostawał na tym samym poziomie. Popyt wewnętrzny do 2012 r. był czynnikiem decydującym o wzroście PKB, nawet mimo niekorzystnej sytuacji na rynku pracy (wysokie bezrobocie) i wolno rosnących płac i dochodów.

1. Metodyka badań

Celem rozpoznania zmian w konsumpcji gospodarstw domowych w warunkach dekoniunktury gospodarczej w IV kw. 2011 r. przeprowadzono własne badania metodą ankiety rozdawanej (dobór próby nielosowy) wśród 300 gospodarstw domowych. Gospodarstwo domowe jest bowiem głównym podmiotem sfery konsumpcji, która kończy proces gospodarowania i obejmuje wszystko, co ma bezpośredni związek z zaspokajaniem potrzeb społeczeństwa[4]. Zakres przestrzenny badań objął prawie wyłącznie województwo lubelskie, bo jedynie kilkanaście badanych gospodarstw pochodziło z województw sąsiednich. Kwestionariusz ankiety składał się z dwudziestu pytań, w tym sześciu metryczkowych, których krótką charakterystykę przedstawiono poniżej.

W pytaniu o płeć głowy gospodarstwa domowego 57,3% gospodarstw zadeklarowało, że jest nią kobieta, zaś w pozostałych – mężczyzna. W strukturze gospodarstw według wieku prawie równe udziały, po ok. 30%, osiągnęły gospodarstwa młode

Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 100–116. Autor podaje różne wskaźniki służące badaniu koniunktury konsumenckiej.

[3] *Koniunktura gospodarcza świata i Polski w latach 2010–2013*, Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur, Warszawa 2012, s. 127.

[4] C. Bywalec, *Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 47.

Pobrane z czasopisma Annales H - Oeconomia **http://oeconomia.annales.umcs.pl**
Data: 29/11/2026 11:47:41

(wiek głowy gospodarstwa 18–30 lat) i dojrzałe (41–50 lat), zaś najmniejszy (19%) gospodarstwa, w których wiek głowy rodziny wynosił 31–40 lat. Pod względem wykształcenia przeważały gospodarstwa ze średnim wykształceniem (47,7%), z wyższym stanowiły 1/3 ogółu respondentów, a 21% miało wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe. W strukturze badanych gospodarstw według wielkości najliczniejszą grupę (43%) stanowiły gospodarstwa 2–3-osobowe, następnie gospodarstwa 4-osobowe (prawie 30 % badanych), a najmniej liczną – jednoosobowe (11,6%). Pod względem miejsca zamieszkania w badanej próbie dość wysoki odsetek stanowiły gospodarstwa wiejskie (40,6%). Wśród gospodarstw miejskich przeważały te z Lublina, jako jedynego większego miasta w regionie (ponad 26% badanych gospodarstw), a najmniejszy udział (7,7%) miały miasta o liczbie mieszkańców 51–100 tys. mieszkańców.

2. Ocena sytuacji materialnej przez badane gospodarstwa domowe

Konsumpcja i zachowania rynkowe gospodarstw domowych są uwarunkowane wieloma czynnikami, wśród których należy wymienić dochody będące w dyspozycji gospodarstw, ceny towarów i usług, zgromadzone zasoby majątkowe i oszczędności, sytuację na rynku pracy, poziom inflacji, dostęp do kredytów i pożyczek oraz skłonność do ich zaciągania. Do czynników wewnętrznych – zależnych od konsumenta – należą jeszcze cechy osobowościowe członków gospodarstwa domowego (płeć, wiek, wykształcenie, grupa społeczno-ekonomiczna itp.), dotychczasowy poziom i struktura spożycia, zakres samoobsługi itp.

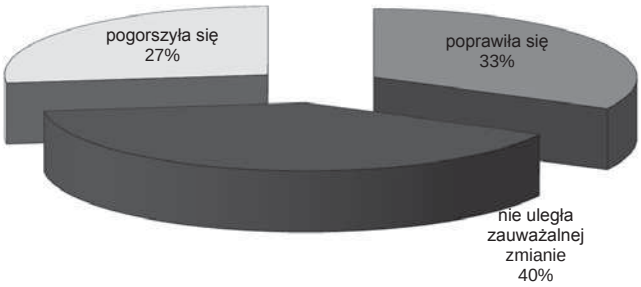
W ocenie sytuacji materialnej badanych gospodarstw domowych posłużono się głównymi źródłami dochodów i własną opinią gospodarstw na temat warunków ekonomicznych, w jakich znajduje się gospodarstwo od 2008 r., oraz oceną posiadanych zasobów mieszkaniowych. Istota dochodu jako miernika zamożności sprowadza się do przychodów finansowych netto uzyskiwanych przez członków gospodarstwa domowego ze źródeł stałych (np. wynagrodzenie za pracę, świadczenia społeczne) oraz nieregularnych (np. z pracy dorywczej)[5]. Znaczna część badanych gospodarstw domowych utrzymuje się z więcej niż jednego źródła dochodu. Ponad 74% respondentów wskazało na pracę najemną na podstawie umowy o pracę, a 52% na własną działalność gospodarczą lub wykonywanie wolnego zawodu jako główne źródła utrzymania rodziny. Na kolejnych miejscach znalazły się dochody z pracy dorywczej, dochody rolnicze, renty i emerytury. Ocena posiadanych warunków mieszkaniowych przez badane gospodarstwa jest zróżnicowana, bo 55% badanych ma mieszkanie własnościowe lub dom, zaś pozostali mieszkają z rodzicami lub wynajmują miesz-

[5] Szerzej na temat uwarunkowań konsumpcji m.in. w pracach: *Konsument i konsumpcja…*; *Konsument i jego zachowania na rynku europejskim*, red. E. Kieżel, PWE, Warszawa 2010.

Pobrane z czasopisma Annales H - Oeconomia **http://oeconomia.annales.umcs.pl**
Data: 29/11/2026 11:47:41

kanie. Około 12% gospodarstw zaciągnęło pożyczkę/kredyt, przeznaczając te środki na utrzymanie swojego gospodarstwa.

Jeśli sytuacja społeczno-gospodarcza kraju wpływa w sposób istotny na uzyskiwane dochody i warunki życia w gospodarstwach domowych, to należało oczekiwać pogorszenia warunków ekonomicznych badanych gospodarstw w okresie od III kw. 2008 r. do końca 2011 r. (rysunek 1).

Rysunek 1. Zmiany sytuacji dochodowej gospodarstw domowych w latach 2008–2011 (w % ogółu badanych)

Źródło: badania własne.

Tymczasem ok. 40% z nich stwierdziło, że ich sytuacja dochodowa nie uległa zauważalnej zmianie, z pozostałej grupy gospodarstw więcej wskazało na poprawę niż na pogorszenie sytuacji. Skala zmian w dochodach była zróżnicowana w poszczególnych typach gospodarstw, ale najczęściej mieściła się w przedziałach 6–10% i 11–20%. Analizując zależność między cechami gospodarstw a zmianami ich sytuacji dochodowej, należy odnotować większy odsetek gospodarstw dojrzałych (41–50 lat) wskazujących na poprawę warunków ekonomicznych w porównaniu z pozostałymi grupami wiekowymi. Z kolei pogorszenie sytuacji objęło w większym stopniu gospodarstwa młode (18–30 lat). Więcej mieszkańców miast niż wsi wskazało na poprawę sytuacji dochodowej, szczególnie mieszkańcy stolicy województwa. W stosunkowo wielu gospodarstwach wiejskich wskazano na brak zmian w sytuacji dochodowej.

Łączna samoocena sytuacji materialnej badanych gospodarstw domowych na koniec 2011 r. wypada dość pozytywnie. Prawie połowa z nich wskazała na dobrą sytuację, ponad 4% oceniło ją jako bardzo dobrą, a jedynie 7,3% jako niedostateczną. Ocena ta jest zróżnicowana w przekroju poszczególnych cech gospodarstw domowych. Mniej zadowolone z sytuacji materialnej są kobiety niż mężczyźni. Swoją sytuację materialną za dobrą i bardzo dobrą uznaje najwięcej gospodarstw dojrzałych (41–50 lat), tj. 17,7% gospodarstw tej grupy, zaś relatywnie najwięcej gospodarstw młodych (15,7% tej grupy) ocenia ją jako dostateczną i niedostateczną. Poziom wykształcenia głowy gospodarstwa domowego wpływa na osiągany status materialny; jest na ogół wyższy przy wyższym poziomie wykształcenia. W grupie gospodarstw ze średnim

Pobrane z czasopisma Annales H - Oeconomia **http://oeconomia.annales.umcs.pl**
Data: 29/11/2026 11:47:41

wykształceniem najczęściej wskazywano na sytuację materialną dobrą i dostateczną (łącznie 40% wskazań tej grupy), ale też na niedostateczną (4,7%). Kolejną cechą wpływającą na ocenę sytuacji materialnej jest wielkość gospodarstwa; mniejsze oceniają ją lepiej niż te największe (5-osobowe i większe). Rozkład odpowiedzi gospodarstw zlokalizowanych na wsi i w miastach pozostaje dość istotnie zróżnicowany; na wsi przeważają oceny dobre i dostateczne (36,3% odpowiedzi gospodarstw wiejskich), natomiast relatywnie gorzej wypada ocena w najmniejszych i największych miastach.

3. Wpływ pogorszenia sytuacji gospodarstw na ich zachowania konsumpcyjne

Odczuwane i deklarowane w badaniach negatywne oddziaływanie zjawisk kryzysowych znajduje odzwierciedlenie w zachowaniach rynkowych konsumentów, które w literaturze przedmiotu zostały zdefiniowane w różnych aspektach[6]. T. Zalega używa sformułowania „zachowanie się konsumenta", odnosząc je do zachowań przejawiających się w poszukiwaniach, zakupach, użytkowaniu, ocenie oraz rozdysponowaniu dóbr i usług zaspokajających potrzeby konsumenta[7]. Niewątpliwie chodzi tu o aspekt rynkowy zachowania konsumenta, a więc uświadomienie potrzeby, dokonanie wyboru sposobu jej realizacji na podstawie istniejących uwarunkowań i preferowanych kryteriów doboru produktu oraz zakupu. Oceny wpływu pogorszenia sytuacji dochodowej badanych gospodarstw domowych na ich konsumpcję dokonano na podstawie zmian w wydatkach (tabela 1) i podejmowanych działań adaptacyjnych do warunków kryzysowych (tabela 2).

Jak wynika z tabeli 1, spośród różnych rodzajów produktów gospodarstwa chronią osiągnięty poziom konsumpcji żywności, bo ok. 58% stwierdziło, że zdecydowanie nie i raczej nie zmniejsza zakupów artykułów żywnościowych. Może to oznaczać, że w okresie 2008–2011 polscy konsumenci realnie nie odczuwali lub tylko w niewielkim stopniu dostrzegali skutki kryzysu i nie ograniczali wydatków na zakup artykułów żywnościowych. Siła zmian w zachowaniach nabywczych gospodarstw domowych jest uzależniona od wysokości i źródeł uzyskiwanych dochodów i cech osobowościowych tych gospodarstw. Najliczniejszą grupą, która zaprzeczyła spadkowi takich zakupów, były gospodarstwa 2–3-osobowe, natomiast na obniżkę konsumpcji wskazały głównie gospodarstwa najstarsze.

---

[6] W polskiej literaturze znajdują się one m.in. w pracach: *Zachowania konsumentów – determinanty, racjonalność*, red. E. Kieżel, Akademia Ekonomiczna, Katowice 2003, s. 17–18; J. Kramer, *Zachowania podmiotów rynkowych*, PWE, Warszawa 1999, s. 126; M. Pohorille, *Mechanizmy i kierunki zmian w konsumpcji społeczeństwa polskiego*, [w:] *Systemy wartości a wzory konsumpcji społeczeństwa polskiego*, red. J. Lewandowski, J.J. Wiatr, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1980, s. 490; L. Rudnicki, *Zachowanie konsumentów na rynku*, PWE, Warszawa 2000, s. 16–17.

[7] T. Zalega, *Konsumpcja. Determinanty, teorie, modele*, PWE, Warszawa 2012, s. 30.

Pobrane z czasopisma Annales H - Oeconomia **http://oeconomia.annales.umcs.pl**
Data: 29/11/2026 11:47:41

Tabela 1. Wpływ pogorszenia statusu dochodowego gospodarstwa domowego na jego wydatki (2011 r., w % odpowiedzi ogółem)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak i raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie i zdecydowanie nie
a) spadek konsumpcji artykułów żywnościowych	19,7	22,2	58,1
b) spadek zakupów odzieży, obuwia, kosmetyków itp.	67,9	22,2	9,9
c) spadek wydatków na dobra trwałego użytku	85,2	12,3	2,5
d) wyeliminowanie zakupów dóbr luksusowych	92,6	6,2	1,2
e) zaciągnięcie kredytu lub pożyczki	39,5	7,4	53,1
f) podjęcie dodatkowej pracy	46,9	9,9	43,2
g) życie na granicy ubóstwa	6,2	11,1	82,7

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Jeśli sytuacja materialna respondentów ulega pogorszeniu, to eliminują oni przede wszystkim wydatki na dobra luksusowe, w następnej kolejności ograniczają konsumpcję trwałych dóbr użytkowych, a także odzieży, obuwia, kosmetyków itp., jednakże w niewielkim zakresie, bowiem nie było odpowiedzi „zdecydowanie tak". Z dóbr luksusowych rezygnują w większym stopniu gospodarstwa najmłodsze i w średnim wieku, duże (4-osobowe i większe), położone na wsi i w miastach 11–50-tysięcznych. Pewnym zaskoczeniem pozostaje wysoki odsetek gospodarstw z wyższym wykształceniem rezygnujących z zakupu dóbr luksusowych, co można wyjaśnić tym, że takie dobra wcześniej były przedmiotem ich konsumpcji, a rzadko były nabywane przez osoby z wykształceniem najniższym.

Poprawy swojej sytuacji materialnej badani respondenci poszukiwali – między innymi – w zaciąganiu kredytu/pożyczki (39,5% badanych) oraz podjęciu dodatkowej pracy (prawie 47%). Decyzję o życiu na kredyt częściej niż pozostałe podejmowały gospodarstwa młode, 2–3-osobowe, w miastach 11–50-tysięcznych, z wyższym wykształceniem. Podobnie rozkładały się cechy badanych gospodarstw aktywnych w poszukiwaniu dodatkowej pracy, przy czym do grupy gospodarstw pod względem miejsca zamieszkania dochodzą jeszcze gospodarstwa na wsi.

Obserwowane i odczuwane w zróżnicowanym stopniu pogorszenie sytuacji gospodarczej wpływa na konsumpcję polskich gospodarstw domowych i ich zachowania na rynku. Zmiana zachowań konsumpcyjnych gospodarstw domowych polega na decyzjach będących skutkiem pogorszenia sytuacji materialnej niektórych grup społecznych lub zmianie zwyczajów zakupowych i konsumpcyjnych gospodarstw,

Pobrane z czasopisma Annales H - Oeconomia **http://oeconomia.annales.umcs.pl**
Data: 29/11/2026 11:47:41

aby prewencyjnie przeciwstawić się spadkowi konsumpcji. Prawie 53% badanych gospodarstw potwierdziło ten fakt. W innych badaniach zespołowych zaobserwowano istotną statystycznie zależność między deklaracją zmiany zwyczajów zakupowych i faktem dostrzegania skutków kryzysu gospodarczego w funkcjonowaniu gospodarstw domowych[8]. Wskazane przez respondentów badań własnych autorki zmiany zachowań konsumpcyjnych zawiera tabela 2.

Tabela 2. Zmiana zachowań konsumpcyjnych gospodarstw domowych w warunkach kryzysu gospodarczego (w % odpowiedzi ogółem)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie tak i raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie i zdecydowanie nie
a) Zupełnie rezygnuję z zakupu niektórych wyrobów.	43,3	21,0	35,7
b) Zupełnie rezygnuję z zakupu niektórych usług.	43,3	21,0	35,7
c) Kupuję to samo, ale w mniejszej ilości.	44,4	19,3	36,3
d) Zastępuję produkty markowe tańszymi dostępnymi cenowo substytutami.	68,7	8,7	22,6
e) Wydłużam okres użytkowania posiadanych dóbr (np. samochodu, sprzętu), nawet kosztem większych wydatków na naprawy i remonty.	49,6	20,7	29,7
f) Kupując, częściej ulegam promocjom cenowym.	62,7	12,0	25,3

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Jak wynika z danych w tabeli 2, dość znaczny odsetek, bo ponad 43% badanych gospodarstw, zdecydowanie rezygnuje lub raczej rezygnuje z zakupu niektórych wyrobów i usług. Takie zachowania częściej wykazują kobiety niż mężczyźni, gospodarstwa młode, z wykształceniem średnim, 2–3-osobowe, zamieszkałe na wsi. Z zakupów wyrobów lub usług raczej lub zdecydowanie nie rezygnują gospodarstwa w wieku 50 lat i starsze, o wykształceniu wyższym, 2–3-osobowe, co świadczy o silnej reakcji tej wielkości gospodarstw na warunki rynkowe. Zdecydowanie rzadziej w porównaniu z mieszkańcami innych miejscowości rezygnują z zakupu niektórych towarów i usług osoby mieszkające w największym mieście województwa lubelskiego.

Innym rodzajem zmiany zachowań konsumpcyjnych są zakupy tego samego, co w okresie przed kryzysem gospodarczym, ale w mniejszej ilości. Wskazało na to ponad

[8] *Zachowania polskich konsumentów w warunkach kryzysu gospodarczego*, red. E. Kieżel, S. Smyczek, Placet, Warszawa 2011, s. 170.

Pobrane z czasopisma Annales H - Oeconomia **http://oeconomia.annales.umcs.pl**
Data: 29/11/2026 11:47:41

44% ogółu gospodarstw, zaś zdecydowanie lub raczej nie zmieniło zakupów ok. 36% respondentów. Na mniejsze ilości zakupów wskazują zwłaszcza gospodarstwa w wieku 41–50 lat, z wykształceniem średnim, 2–3-osobowe i 4-osobowe, zamieszkałe na wsi, a także w miastach do 50 tys. mieszkańców. W zasadzie nie zmniejszyły zakupów gospodarstwa w wieku 50 lat i starsze, z wykształceniem wyższym, zamieszkałe w największym mieście regionu.

Działania adaptacyjne konsumentów polegają także na zastępowaniu produktów droższych, markowych, tańszymi, bardziej dostępnymi cenowo (prawie 69% wskazań). Na substytucję konsumowanych produktów decydują się szczególnie gospodarstwa prowadzone przez kobiety, w wieku 41–50 lat oraz 18–30 lat, z wykształceniem średnim, 2–3-osobowe, z większych miast.

Kolejny zauważalny rodzaj dostosowań gospodarstw domowych obejmuje wydłużanie okresu użytkowania trwałych dóbr konsumpcyjnych, na co wskazało 49,6% respondentów, zaś pozostali zaprzeczyli takiej praktyce lub nie mieli zdania na ten temat. W tej drugiej grupie respondentów znajduje się znaczna liczba gospodarstw młodych (18–30 lat), co wynika z dysponowania przez nie stosunkowo nowym sprzętem. Raczej nie wydłużają okresu użytkowania posiadanych dóbr także gospodarstwa z wyższym wykształceniem, w dużym mieście.

Producenci i pośrednicy handlowi oddziałują na aktywność zakupową konsumentów stosowaniem promocji sprzedaży, przecen i wyprzedaży. Odnoszą one oczekiwany skutek, gdyż prawie 63% ogółu badanych korzysta z takich okazji. Zdecydowanie częściej ulegają im kobiety niż mężczyźni, konsumenci najmłodsi i w dojrzałym wieku (41–50 lat), mieszkający w średnim i dużym mieście, gospodarstwa z jednym dzieckiem i większe.

Jedną z form racjonalizacji wydatków na dobra częstego zakupu jest popularność tanich sklepów takich jak sieci dyskontowe, sklepy z tanią odzieżą itp. Ponad 88% badanych gospodarstw dokonuje zakupów w takich sklepach, a prawie 33% deklaruje ich zwiększenie w okresie po 2008 r., ponad 56% zaś ocenia, że pozostały one w zasadzie bez zmian.

W przeprowadzonym badaniu bezpośrednim gospodarstw domowych sformułowano pytanie o spodziewane zmiany w ich sytuacji materialnej w następnym roku (2012) oraz o priorytety w wydatkach konsumpcyjnych. Z odpowiedzi uzyskanych na pierwsze pytanie wynika, że respondenci pozostają umiarkowanymi optymistami; zdecydowana większość nie przewidywała pod koniec 2011 r. zasadniczych zmian w położeniu swojego gospodarstwa w roku następnym, a podobny odsetek oczekiwał zmian na gorsze i na lepsze. W podziale respondentów według płci pogorszenia sytuacji materialnej częściej spodziewają się kobiety. Poprawy sytuacji szczególnie oczekują konsumenci bardzo młodzi i w wieku dojrzałym (41–50 lat). Na zmianę warunków materialnych mniej liczą, a nawet w znacznej mierze przewidują ich pogorszenie, osoby ze średnim wykształceniem. Odpowiedzi gospodarstw o różnej wielkości wskazują na oczekiwanie na poprawę sytuacji częściej przez gospodarstwa 2–3-osobowe niż pozostałe. Natomiast odsetek gospodarstw przewi-

Pobrane z czasopisma Annales H - Oeconomia **http://oeconomia.annales.umcs.pl**
Data: 29/11/2026 11:47:41

dujących poprawę i pogorszenie sytuacji położonych na wsi i w mieście jest prawie taki sam.

Badane gospodarstwa domowe w pierwszej kolejności zaspokajają potrzeby w zakresie wyżywienia, wydatków na odzież, obuwie oraz utrzymanie mieszkania. Wśród następnych priorytetów w wydatkach gospodarstw na pierwszych pięciu miejscach znajdują się: zachowanie zdrowia, zdobycie wykształcenia i dokształcanie, poprawa warunków mieszkaniowych, zakup sprzętu gospodarstwa domowego i samochodu, usługi turystyczne i wypoczynkowe. Można je zatem uznać za jedne z istotnych wyróżników sukcesu życiowego polskich konsumentów[9]. Niskie pozycje w hierarchii ważności wydatków badanych gospodarstw domowych zajęły ubezpieczenia majątku i osób, kultura i rozrywka i inne usługi niewiążące się z zaspokajaniem niezbędnych potrzeb.

Zakończenie

W podsumowaniu odniesiemy się bezpośrednio do przedstawionych wyników badań własnych oraz przewidywanych uwarunkowań zachowań rynkowych konsumentów.

Siła oddziaływania dekoniunktury gospodarczej na sytuację materialną i konsumpcję gospodarstw domowych była dotychczas niewielka. Pogorszenie nastrojów społecznych i konsumenckich z powodu nagłaśniania kryzysu przez media następowało w szybszym tempie niż odczuwane realne obniżenie poziomu życia gospodarstw domowych.

W samoocenie sytuacji materialnej i konsumpcji badanych gospodarstw domowych korzystniej wypada okres uznawany za pierwszą falę kryzysu (przełom lat 2008 i 2009) w porównaniu z jego drugą falą (od 2011 r.), która w 2012 r. uległa pogłębieniu na skutek znaczących podwyżek cen żywności, paliw, nośników energii itp.

Ocena ta jest zróżnicowana w przekroju cech gospodarstw domowych takich jak wiek, wykształcenie, wielkość, miejsce zamieszkania, wysokość i źródła dochodu. Najsilniejszy wpływ na możliwości nabywcze i zachowania konsumentów ma ich sytuacja dochodowa.

Obserwuje się nie tylko zmniejszanie wydatków w gospodarstwach o niskich dochodach, ale różne inne formy dostosowań konsumpcji do zaistniałych warunków mają miejsce w większości gospodarstw. Są to: substytucja w konsumpcji dóbr, wydłużanie okresu użytkowania bądź odłożenie w czasie większych zakupów, uleganie promocjom, zwiększone zakupy w tanich sklepach, podejmowanie dodatkowej pra-

[9] Rozwinięte badania w tym zakresie prowadzono pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX w., a ich zawarto wyniki w pracy: *Rynek i konsumpcja w transformowanej gospodarce*, red. F. Misiąg, Instytut Rynku Wewnętrznego i Konsumpcji, Warszawa 2000. Nowsze wyniki badań nad hierarchią uznawanych wartości w osiąganiu sukcesu życiowego Polaków w pracy: A. Kusińska, *Tendencje i zróżnicowania zachowań konsumentów na rynku*, „Handel Wewnętrzny" 2012, wrzesień–październik, s. 9–20.

Pobrane z czasopisma Annales H - Oeconomia **http://oeconomia.annales.umcs.pl**
Data: 29/11/2026 11:47:41

cy, zmiana celów konsumpcyjnych części nabywców, oszczędzanie i racjonalizacja wydatków.

Przedłużająca się recesja może pogłębić istniejące różnice w poziomie i jakości życia szerszych grup ludności wobec niskiego poziomu oszczędności gospodarstw, trudności w dostępie do zewnętrznych źródeł finansowania ich wydatków.

Bibliografia

1. Bywalec C., *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
2. Bywalec C., *Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010.
3. *Koniunktura gospodarcza świata i Polski w latach 2010–2013*, Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur, Warszawa 2012.
4. *Konsument i jego zachowania na rynku europejskim*, red. E. Kieżel, PWE, Warszawa 2010.
5. *Konsument i konsumpcja we współczesnej gospodarce*, red. M. Janoś-Kresło, B. Mróz, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2006.
6. Kramer J., *Zachowania podmiotów rynkowych*, PWE, Warszawa 1999.
7. Kusińska A., *Tendencje i zróżnicowania zachowań konsumentów na rynku*, „Handel Wewnętrzny" 2012, wrzesień–październik.
8. Pohorille M., *Mechanizmy i kierunki zmian w konsumpcji społeczeństwa polskiego*, [w:] *Systemy wartości a wzory konsumpcji społeczeństwa polskiego*, red. J. Lewandowski, J.J. Wiatr, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1980.
9. Rudnicki L., *Zachowanie konsumentów na rynku*, PWE, Warszawa 2000.
10. *Rynek i konsumpcja w transformowanej gospodarce*, red. F. Misiąg, Instytut Rynku Wewnętrznego i Konsumpcji, Warszawa 2000.
11. *Zachowania konsumentów – determinanty, racjonalność*, red. E. Kieżel, Akademia Ekonomiczna, Katowice 2003.
12. *Zachowania polskich konsumentów w warunkach kryzysu gospodarczego*, red. E. Kieżel, S. Smyczek, Placet, Warszawa 2011.
13. Zalega T., *Konsumpcja. Determinanty, teorie, modele*, PWE, Warszawa 2012.

Impact of economic downturn on consumption of households in the Lublin region

The focus of the author's article is the impact of the crisis in the economy (since 2008) for household consumption. This paper presents an assessment of material situation of households surveyed in Lublin province and their adaptation to the conditions of crisis. The author drew attention to the relationship between changes in consumer buying behavior and the characteristics of the households.